

toprak içinde cereyan eder. Öte yandan, yaşam koşulluna paralel olarak pek çok canlı ile de ilişki söz konusu olduğuna göre, *canlının canlı ile, canlının cansızla veya cansızla cansızın arasındaki bu alış veriş*, biz özet olarak *çevre kavramı* ile izah ediyoruz. Daha büyük açıdan baktığımızda ekosistem karşımıza çıkıyor. Elbetteki bunların hepsi *ekosistem* denen büyük bir ortam kavramı içinde olmaktadır. Çevreyi oluşturan bu etkenlerden her hangi birinde bir aksamının olması *çevre bozulması veya çevre kirlenmesi* dediğimiz olayı ortaya çıkarır. Bozulan çevrenin onarılması, eski haline dönüştürülmesi, çevreyi bozmadaki kolaylığın aksine, telafisi zor, çoğunlukla da imkansız denecek kadar büyük bir olaydır. Bu nedendir ki, çevre kavramını bilenler, çevrenin bozulmaması için emek sarf ederler ve toplumu daima o yönde uyarırlar.

Daha önce de belirtildiği gibi, tarımsal faaliyetler, başlangıcından sonuna kadar *çevresel faaliyetler* kavramı içindedir. Hayvanın yetiştirilmesi, suyun ve toprağın kullanılışı, yeşilin korunması ve benzeri, hepsi çevresel faaliyetin ta kendisidir. Arazinin sulanması toprağı verimli hale getirirken, yanlış sulama çoraklaşmaya neden olur. Toprağı verilen gübre, verimi artırırken yanlış gübreleme hem toprağı, hem de topraktan sızarak akarsuların, göllerin ve yer altı sularının asitli bir yapıya dönüşmesine neden olur. Sulama şeklinin yanlışlığı toprak kaybına ve *erozyonuna* sebep olur. Daha ileri durumda *arazinin tuzlanması* ve *çoraklaşmasına* neden olur. *Çoraklaşan arazi ürün vermez ve çölleşir*. Tarımsal ürünü zararlılardan korumak için yapılan *tarımsal mücadele*, yanlış yapıldığında, yalnız ürün kalitesinin bozulmasına değil, o ürünü tüketen hayvansal canlılara ve insanlara zararlı olabilir.

İşte, bütün bu nedenlerden dolayı, eğitmenlerin ve eğitilenlerin, yönetenlerin ve yönetilenlerin, *toplumun tüm bireylerinin çevre bilincine sahip olması gerekir*. Mimar ona göre plan çizmeli, inşaatçı ona göre bina yapmalı, belediyeçi ona göre çevreyi tanzim etmeli, alt yapıyı hazırlamalı, orada yaşayanlar o kurallara göre yaşamalı, öğretmen ona göre bilgi vermeli, öğrenci ona göre geleceğe bakmalıdır.

Çevre bilinci sevginin temelidir. İnsan sevgisi, hayvan sevgisi, iyi bir çevre bilinci ile mümkündür. Çevre bilinci olan bir Belediye Başkanı “*denizi karaya, karayı paraya*” çevirmez. Çünkü, kaybolan sahil ve deniz bir daha geri gelmez. Çevre bilinci ruhuna yerleşmiş bir öğretmen, öğrencinin sağını solunu morartırcasına, kulağını koparırcasına işkence etmez. Çevre bilinci olan dünya insanı ve üst yöneticiler (!) uçak dolusu bombalarla, füzelerle tarihi ve kültürü yok etmez, insanları acımasızca öldürmez. *Özetle; çevre bilinci, insan olmanın hamuru, insan görünmenin resmidir*.

Türk yükseköğretim alanında öğretim elemanının fonksiyonu ve bölüm/program

Mustafa ÇIKRIKÇI¹

Özet

Bu çalışmada Türk Yükseköğretim alanı içerisinde öğretim elemanının fonksiyonuyla birlikte, bölüm ve program başkanlarının rolü, yapılması gerekenler ile yönetim ve denetim alanları ele alınmış ve “İdeal bir bölüm/program yapısı nasıl olmalıdır?” sorusu irdelenerek konu hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yükseköğretim, Bölüm, Program, Rol, Yönetim, Denetim

The role of the heads of the departments and the programs in the Turkish Higher Education field

Abstract

The role of the heads of the departments and the programs in the Turkish Higher Education field, the necessary developments, administration and supervision issues have been studied in this essay and the question “How should an ideal department/program head be?” has been analyzed and answered.

Keywords: Higher Education, Department, Program, Role, Management, Supervision

Giriş

İdeal bölüm veya program başkanı nasıl olmalıdır sorusunun yanıtını aramadan ki bu sorunun yanıtı esasen yıllardır bu fonksiyonu yürüten öğretim elemanlarının bilgi ve deneyimleri bir şekilde birleştirilerek, onlarla beraber bulunması gerekir. Ancak yönetim alanında uzun deneyimlere sahip bu öğretim elemanlarının affına da sığınarak önce genel bir giriş yapalım. Fakültelerde bölüm ya da yüksekokullarda programa girmeden birinci vurgulanılması gereken konu kanımızca yükseköğretim ve biraz daha ileriye giderek üniversite kavramının ne olduğu olmalıdır.

Üniversite kavramı

Üniversite araştırma, inceleme, düşünme ve eleştiri yollarını kullanarak bilinmeyen bilini duruma getiren; bilgiyi üreten, depolayan, ileten, insanlığın aydınlanması uğruna yayan bağımsız, özgür eğitim-öğretim ve araştırma birimidir. Bu fonksiyonuyla üniversite, aynı zamanda insanlığın geleceğini belirleyen kültürel, bilimsel ve teknolojik gelişimlerin de merkezidir.

¹ Prof. Dr. İstanbul Aydın Üniversitesi Rektör Yardımcısı.

Üniversitelerin temel görevi eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme yaparak yerel anlamda içinde bulunduğu topluma, küresel anlamda ise insanlığa hizmet etmektir. Öğretim, sanat, bilim ve teknoloji alanlarındaki bu katkıların tutarlı ve nitelikli olması zorunludur. Bu asli fonksiyonları evrensel bir yapıda sağlayan temel koşul ise özgür düşünce ortamıdır.

Bilgi toplumlarında üniversiteler, eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme ve topluma hizmet sağlama hedefleri yanında, aynı zamanda evrensel normlarda diploma veren, ömür boyu öğrenmeyi ilke edinen, evrensel değerler, çoğulculuk ve kolektif anlayışa göre yönetilen, araştırmaları yanında öğretim üyelerinin çok yönlü performanslarının değerlendirilmesini de benimseyen ve kabul eden yeni bir anlayışa ulaşmışlardır(ORTAÇ, 2005).

Öğretim üyesinin/öğretim elemanının fonksiyonu

Bir üniversitede öğrenci, öğretim üyesince kendisine kazandırılan analitik-eleştirel düşünme ve çalışma becerilerinin yardımıyla, kendisinden önce ortaya konmuş bilgi birikimi süzüp özümseydikten sonra, bunun üzerine kendi özgün katkısını ekleyerek yeni düzey eserleri üretmeyi öğrenir. Var olanı ilerletme üzerinde temellenen bu süreç, bireye bir yandan beceri, deneyim ve özgüven kazandırırken bir yandan gelecek kuşaklar arasında köprü olma sorumluluğunu verir. Bu sürecin etkin bir biçimde işlemesinin buradaki sorumlusu ise öğretim üyesidir.(ORTAÇ, 2005). **Bir öğretim üyesi/elemanı** öğrenme sürecinin her aşamasını kontrol etmek ve değerlendirmek zorundadır.

Şimdi esas konumuza geçelim.

Bölüm/program ve bölüm/program başkanı

Bu noktada biraz da mevzuata girmek uygun olacaktır.

Bölüm bir fakülte ya da yüksekokulda belli bir dalda eğitim-öğretim ve araştırma-geliştirme yapılan akademik birimdir.

Bir fakülte veya yüksekokulda, aynı veya benzer nitelikte eğitim-öğretim yapan birden fazla bölüm bulunamaz.

Bölüm başkanı, bölümünün her türlü eğitim-öğretim ve araştırma-geliştirme faaliyetlerinden sorumlu olan kişidir.

Bölüm başkanı, görevi başında bulunamayacağı süreler için öğretim üyelerinden (elemanlarından) birini yerine vekil olarak bırakır.

Konuya biraz daha açalım.

Türkiye’de Vakıf MYO’lar içersinde bir program ancak 2002 tarih ve 24762 sayılı Vakıf Meslek Yüksekokulları Yönetmeliği hükümlerine göre açılabilir.

Yüksekokullarda programın eğitime açılması için YÖK-Vakıf MYO Koordinasyon Komisyonu’nun izni gereklidir.

Türk yükseköğretim alanında öğretim elemanının fonksiyonu ve bölüm/program

Komisyon, faaliyete geçirilecek programlarla ilgili, çalışma alanlarının yapısını (sanayi, tarım, hizmet, ticaret), programın açılma gerekçesini, eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütülebilmesi için her program için en az iki derslik, öğretim elemanları için büro, laboratuvar, atölye, staj, uygulama alanlarını, konferans salonu vs. varsa kamu veya özel sektör kuruluşları ile yapılmış anlaşmaları inceler.

Faaliyete geçirilecek program yapısına uygun, sürekli ders verebilecek kadrolu (tam zamanlı) en az üç branş öğretim elemanının bulunması gerekir.

Faaliyete geçirilecek olan programla ilgili, müfredat programları, ders programları, ders notları, ders kitapları, mevcut bilgisayar sayısı, dersliklerde radyo, televizyon, tepegöz, barkovizyon ve benzeri yardımcı öğretim araçlarının bulunup, bulunmadığı önemlidir.

Keza, faaliyete geçirilecek olan programla ilgili müfredat programının vakıf üniversitelerinde kamu üniversiteleri meslek yüksekokullarında okutulan müfredat programları ile paralellik sağlaması gerekir.

Kurul, bunları başlangıçta ve daha sonraları yerinde inceler.

Bu noktanın vurgulanması gerekliliğinin nedeni, bir bölümü veya programı açan yetkili kurulun, denetimler sonucunda varsa önemli eksiklikler görmesi halinde birimi kapatılma yetkisinin de bulunduğudır.

Bölüm ya da program başkanı ilgili yüksekokulun “yüksekokul kurulu” üyesidir. Yüksekokul kurulu fakültelerde fakülte kurulu, üniversitelerde ise senatonun karşılığıdır. Bu kurulların çalışma alanı yönetim kurullarından farklı olarak idari değil akademiktir. Yani eğitim-öğretim ve araştırma-geliştirme konuları üzerinde çalışırlar. Her yarıyıl başında ve sonunda toplanır ve eğitim-öğretim ile araştırma-geliştirme kalitesini değerlendirirler. Bu alandaki iyileştirmelerin neler olabileceğini belirleyerek, uygulamaya sokarlar.

Bölüm veya program faaliyetlerinin yükseköğretim kurumundaki önemi

Bir üniversite veya yüksekokulda;

- Kurumsal temeller (misyon, vizyon ve değerler)
- Kurumsal hedefler
- Birim hedefleri (bölüm veya program) ve nihayet
- Birey hedefleri vardır.

Kurumsal temellerde bu hedeflerin birbirine uyum içersinde, birbirini destekleyici biçimde olmaları gerekir. Bu açıdan birim hedefleri kurumsal hedefleri ve nihayet kurumsal temelleri etkiler.

Bölüm ya da program başkanlarının görev alanları

Bunun ortaya konulabilmesi için önce eğitim-öğretim bileşenlerinin ve kalite elemanlarının neler olduğunun belirlenip, ortaya konulması ve izlenmesi gerekir. Program başkanlarının ele alması gereken konular sırasıyla şunlardır²:

- Program
- Programı uygulama
- Öğrenme ve öğretme kaynakları
- Öğrenci yönlendirme ve akademik destek hizmetleri
- Öğrenci sosyal destek hizmetleri
- Program uygulama sonuçları (çıktılar)
- Paydaşlarla ilişkiler
- Kalitenin geliştirilip, iyileştirilmesi

Bunları ayrıntısına girmeden başlıklarıyla biraz daha açmamızın yerinde olacağı kanısındayım.

Program

Programların çevre ihtiyaçlarına uygunluğu

Programların amaç ve hedeflerinin yeterliliği

Programların kapsamı ve kalitesinin yeterliliği

Programın yapısı

Ders tanımları

Ders kredileri

Önkoşullar

Kodlama sistemi

Kataloglar (hepsinin özeti olan bölüm veya program katalogu)

Program Uygulama

- Program hedeflerinin açıklığı
 - Hedefleri
 - Uygulama stratejisi (öğrenmeyi öğretme)
 - Öğretim elemanının rolü
- Eğitim teknolojisi
 - Sınıf ders süresi
 - Öğrencinin uyumu
- Öğrenme boyutunun yeterliliği
 - Öğrenciye yüklenen yük (kitap, sınav, ödev ağırlıkları)
 - Syllabus
- Performansın değerlendirilmesi(ölçme-değerlendirme sistemi)
- Uygulama Tekniklerinin yeterliliği
 - Ders programlarının yeterliliği (mevcut dersler, açılacak dersler)
 - Haftalık ders dağılımlarının yeterliliği (günlük yığılmalar, sınav yoğunluğu vb)
- Öğrenme ve Öğretim Ortamının yeterliliği

² Bkz. Öğretim Elemanı Kalite Geliştirme El Kitabı, Işık Üniversitesi

Türk yükseköğretim alanında öğretim elemanının fonksiyonu ve bölüm/program

- Derslik kapasiteleri ve yeterliliği
- Dersliklerin özellikleri (temizlik, aydınlık, akustik vb)
- Teknoloji
- Etik
 - Öğretim elemanı etik kurallarının yeterliliği
 - Öğrenci etik kurallarının yeterliliği
- **Öğrenme-öğretme kaynaklarının yeterliliği**
- Program kaynaklarının yeterliliği
 - Program kaynaklarından beklentiler
 - Kütüphane kaynaklarının program için yeterliliği
 - Kapasitesi
 - Kullanma yöntemi
 - Kullanma derecesi
 - Bilgisayarların yeterliliği
 - Kapasiteler
 - Altyapı
 - Bağlantılar (yerleşkeler, binalar, anfiler ve derslikler)
 - Laboratuvarların yeterliliği
 - Donanım normları (kullanım yönergeleri)
 - Deney setleri ve donanım
 - Teknik destek kadrosu
 - Ders kitapları ve yardımcı dokümanların yeterliliği
- Programın diğer programlarla ilişkileri

Öğrenci yönlendirme ve akademik hizmetlerin yeterliliği

- Yeni öğrencileri programa hazırlama prosedür ve uygulamaları
 - ÖSS öncesi yönlendirme çalışmalarının yeterliliği
 - Program tanıtım çalışmaları (üniversite içi)
 - Potansiyel öğrencileri bilgilendirme çalışmaları
 - Eğitim fuarları
 - Yazılı materyaller (broşür, katalog vb)
 - Yazılı basın (gazete, dergi)
 - Görsel ve işitsel basın (radyo, TV, İnternet)
 - Lise ve dersane ziyaretleri ve sunumlar
- Oryantasyon programları
 - İlk uyum
 - Öğretim süreci boyunca yönlendirme
 - Akademik danışmanlık hizmetleri
 - Sürekli diyalog
 - Staj, ödev ve proje danışmanlıkları
- Kariyer çalışmaları ve kariyer ofisi
- Mezun öğrencilerle işbirlikleri
- Öğrenci-Yönetim ilişkilerinin yeterliliği
 - Mevzuat

- Öğrenci Konseyi
- Yönetim uçlarına erişim kalitesi
- Öğrenci taleplerinin değerlendirilmesi
- Engelli öğrencilere sunulan hizmetlerin yeterliliği
- **Sosyal Destek Hizmetlerinin Yeterliliği**
 - Beklentiler
 - Maddi destekler
 - Burslar
 - Barınma, beslenme ve sağlık hizmetleri
 - Kişisel gelişime katkı (öğrenci kulüpleri)
- **Program uygulama sonuçlarının yeterliliği**
 - Programın öğrenci profili
 - Programın öğrenci trafiği
 - Akademik performans
 - Mezuniyet sonrası performans
- **Programın diğer ulusal ve uluslararası programlarla uyumu**
- **Eğitim-Öğretim paydaşlarıyla ilişkiler**
 - Toplumla ilişkiler
 - Ailelerle ilişkiler (Aile Konseyi- İstanbul Aydın Üniversitesi örneği)
 - Mezun işyerleriyle ilişkiler
 - Mezun dernekleri ile ilişkiler

İdeal bir bölüm başkanı yük olarak görünse de bölümünü ya da programını bu çember içerisinde, tüm bu ilişkileri gözetererek takip etmek zorundadır. Eğitim-öğretim önemlidir.

Son olarak, Avrupa'yı bir yükseköğretim alanı haline dönüştürmeye hedefleyen ve Türkiye'nin de 2001 yılında katıldığı Bologna sürecinde, üniversitelerde bölüm/program başkanlarından beklenen nelerdir veya neler olacaktır? Bunları üzerinde duralım.

Her bölüm/program başkanı;

- Kurumun stratejik planı ile uyumlu program veya bölümlerin stratejik planlarını ve akreditasyon el kitaplarını hazırlamalıdır.
- Öz değerlendirmelerini yapmalı, vizyon ve misyonu belirlemelidir.
- Kendisine akredite olmuş örnek kurumlar seçerek yol haritasını çizmelidir.
- Sürekli iyileştirme için yukarıdaki alanlarda veri tabanları ve iç denetim mekanizmaları oluşturmalıdır.
- İyileştirme süreçlerini somut veri ve göstergelerle ölçmelidir.
- Seçtikleri örneğe ulaştıklarında akreditasyon işlemlerini başlatmalıdır.
- Akredite olarak bölüm ve programın saygınlığını artırmalıdır.

Türk yükseköğretim alanında öğretim elemanının fonksiyonu ve bölüm/program

Kaynaklar

ANON(1981),Yüksek Öğretim Kanunu (2547)

ANON(1983),Yükseköğretim Kurumları Teşkilat Kanunu (2809)

ANON(1983),Üniversitelerde Akademik Teşkilat Yönetmeliği (Sayı 17609, Tarih 18.02.1982)

ANON(1986),Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Kurulların Oluşturulması ve Bilimsel Denetim Yönetmeliği (Sayı 19082, Tarih 18.04.1986)

ANON(2002), tarih ve 24762 sayılı Vakıf Meslek Yüksekokulları Yönetmeliği

ANON(2010),Öğretim Elemanı Kalite El Kitabı, Işık Üniversitesi

ANON(2006),Bologna Süreci'nin Türkiye'de Uygulanması Projesi, 2005–2006 Malatya İl Toplantısı, 13 Kasım 2006, İnönü Üniversitesi,Sivas

Ortaç, İbrahim (03.6.2005),” Net Yorum"